

2. *Розумний М. М.* Виклики національного самовизначення [Текст] : монографія / М. М. Розумний. – Київ : НІСД, 2016. – 196 с.
3. *Сліпець П. П.* Політичні цінності: теорія і методологія пізнання та реалізації [Текст] : монографія / П. П. Сліпець. – Київ : Знання України, 2009. – 251 с.
4. Суспільні цінності населення України в теоретичних і практичних вимірах [Текст] / авт. колектив : М. І. Михальченко (керівник) та ін. – Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. – 336 с.

О. В. Новакова
професор кафедри політичних наук
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова,
доктор політичних наук, професор
(м. Київ)

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В УКРАЇНІ

Однією з найважливіших проблем політичного розвитку сучасної України є незавершеність перехідного етапу демократизації держави, що повинен привести до створення нової Конституції, навкруги положень якої мають об'єднатися провідні політичні сили. Тільки після того, коли в суспільстві вирішуються суперечки щодо Основного Закону, можна говорити про перехід до наступного рівня розвитку – консолідації шляхом реалізації основних конституційних положень, впровадження демократичних надбань в практиці повсякденного життя.

Наявність в українському суспільстві політико-правової невизначеності, яка приводить до падіння рівня легітимності Основного Закону держави, робить актуальним розгляд та визначення сучасної специфіки реалізації принципу конституціоналізму. Аналіз основних етапів конституційного процесу міститься в працях українських вчених С. Головатого, І. Гриценка, В. Журавського, В. Кампо, М. Кармазіної, В. Погорілка, С. Телешуна, М. Томенка, В. Шаповала, Ю. Шемшученка та ін. Зарубіжні науковці приділяють увагу проблемі універсалізації конституційної доктрини. Ці питання розробляються в працях С. Авак'яна, М. Баглая, Є. Венізелоса, Б. Ебзеєва, Д. Цацоса, С. Флогаїтіса, Є. Маганаріса, Д. Фельдмана, Т. Хабрієвої, К. Хессе, В. Зорькіна, Р. Ромашова, Ю. Тихомирова, В. Чиркіна та ін. В той же час, ще недостатньо дослідженими залишаються сутнісні характеристики та роль конституціоналізму в процесі трансформації політичної системи України. До того ж болючою проблемою конституційного розвитку є проблема декларативності конституції, яка ніколи не втрачає своєї актуальності, а в сучасній Україні перетворюється на центральний аспект політичного розвитку.

Конституціоналізм як принцип верховенства права означає обмеження владних повноважень керівників держави, державних органів та реалізацію цих обмежень з використанням встановлених процедур. На думку Дж. Сарторі, конституція не повинна прагнути до всеохоплюючого регулювання суспільного життя. Головна мета конституціоналізму – створення раціонального державного устрою, форми, що структурує та дисциплінує процеси прийняття державних рішень. Конституції встановлюють, яким чином повинні створюватися норми, але вони не вирішують і не повинні вирішувати, що встановлюється нормами. Тобто, конституції є насамперед процедурами, розробленими для забезпечення контрольованого використання влади [1, с. 191].

Інший відомий фахівець з проблем розвитку демократичного конституціоналізму Ф. Петтіт розглядає конституцію як сукупність інструментів, що використовує республіканська держава. “Інструменти, що їх використовує республіканська держава, повинні якомога меншою мірою бути придатні для маніпуляцій. Призначені сприяти певним суспільним цілям, вони мають бути максимально стійкими, щоб їх не можна було використати свавільно, можливо, на користь якихось фракційних інтересів. ... Республіканські інституції та ініціативи повинні унеможливити маніпуляції, рушієм яких є примхи індивіда”. Акцент Ф. Петтіта на створенні інституцій, які не повинні піддаватися маніпулятивним впливам суб’єктів політичного процесу, є надзвичайно актуальним для створення конституційного порядку в державі. Він не тільки теоретично визначає важливість цього чинника, але й формулює “три загальні умови, що їх має задовольнити система, яка не піддається маніпуляціям. Перша умова пролягає в тому, що система повинна конституювати „панування права, а не людей”; друга – що система має розподіляти визначені правом повноваження поміж різних сторін; третя – повинна забезпечити, щоб право було захищено від волі більшості. Умова панування права впливає на характер і зміст законів; умова розподілу повноважень – на їхнє функціонування в повсякденному житті, а умова контрмажоритарності – на способи легітимної зміни законів” [2].

Умова панування права, на думку названого автора, має два аспекти. Згідно з першим аспектом, закони повинні набувати певної форми, або ж, коли висловитись прямо мають відповідати обмеженням, що їх описали сучасні теоретики верховенства права. Вони повинні бути загальними і застосованими до кожного, зокрема й самих законодавців; їх слід оприлюднювати й наперед ознайомлювати з ними тих, до кого їх застосовуватимуть; закони повинні бути зрозумілі, послідовні і не підлягати постійним змінам.

В Україні нажаль спостерігається протилежна ситуація щодо законодавства. Закони приймаються невчасно, тексти їх громіздкі та заплутані, піддаються неоднозначним тлумаченням. До того ж законодавчі норми є швидкоплинними і достатньо суперечливими. Тому і українські громадяни не вважають Конституцію та

закони важливим чинником свого життя. Про це свідчать зокрема результати соціологічних досліджень Фонду “Демократичні ініціативи” ім. Ілька Кучерива, що проводилися у грудні 2015 року. Аналіз отриманих даних показав доволі низьку обізнаність громадян зі змістом Основного Закону країни. Половина населення взагалі не читала її текст, а близько третини читали лише окремі її підрозділи. З усіма розділами знайомі лише близько 10% населення. З тих, хто зі змістом Конституції знайомився, половина робила це для того, аби знати свої права; також значна частина (40%) потребували цих знань для навчання чи роботи. Переважна більшість опитаних (70%) розглядають Конституцію як засіб закріплення прав та свобод громадян, тобто наголошують на її практичній, а не формальній цінності. Водночас лише 14% опитаних вважають, що вона має закріплювати обов’язки громадян [3].

Теоретична та практична цінність конституціоналізму повинна вбачатися не в тому, що він є механізмом офіційного управління, а перш за все в його здатності протистояти тоталітарному одержавленню суспільного життя; надмірній концентрації влади в одних руках; свавіллю і беззаконню з боку державного апарату та інших політичних інститутів; в закріпленні широких можливостей для активних дій учасників соціальних відносин; у взаємозабезпеченні їх прав, обов’язків і відповідальності, в тому числі і у відносинах громадянина і держави. Таким чином, можна зробити наступні висновки:

– сутність політичного конституціоналізму полягає, передусім, у розвитку й реалізації на практиці основних положень та норм, зафіксованих у Конституції держави;

– головне суспільно-політичне призначення конституціоналізму – створення раціонального державного устрою, здатного гарантувати дотримання демократичних прав і свобод громадян, зафіксованих в Конституції;

– сучасна політична практика українського суспільства негативно впливає на реалізацію принципу конституціоналізму, оскільки демонструє неповагу до Конституції, відсутність консенсусу політичного класу щодо основних конституційних положень та їх неухильного виконання;

– для підсилення ролі конституціоналізму в Україні необхідним є розвиток демократичної політико-правової культури громадян, усвідомлення кожним власної відповідальності за все, що відбувається в країні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Сарторі Дж.* Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів / Сарторі Дж. – К. : АртЕк, 2001. – 224 с.
2. *Петтіт Ф.* Конституціоналізм і демократичне опротестування // Демократія: Антологія / упоряд. О. Проценко. – К. : Смолоскип, 2005. – С. 435-466.
3. Конституційні зміни щодо правосуддя: думка громадян України, грудень-2015 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dif.org.ua/article/konstitutsiyni-zmini-shchodo-pravosuddya-dumka-gromadyan-ukraini-gruden-2015>